

Social Work & Education

©SW&E. 2025

УДК 364(688.1+477)

DOI: 10.25128/2520-6230.25.1.7

Ганна СЛОЗАНСЬКА,
докторка педагогічних наук,
професорка, завідувачка кафедри
спеціальної та інклюзивної освіти,
Тернопільський національний
педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка, Тернопіль,
Україна;
annaslozanska@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8394-4925>

Тетяна СЕМИГІНА,
докторка політичних наук,
професорка,
професорка Академії праці,
соціальних відносин і туризму,
Київ, Україна;
semigina.tv@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5677-1785>

Статус статті:

Отримано: лютий 10, 2025

1-переглядування: березень 10, 2025

Прийнято: березень 30, 2025

Слозанська, Г., Семигіна, Т. (2025). Класифікація соціальних послуг у Південній Африці: уроки для модернізації української системи. *Social Work and Education*, Vol. 12, No. 1 pp. 81-97. DOI: 10.25128/2520-6230.25.1.7

КЛАСИФІКАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У ПІВДЕННІЙ АФРИЦІ: УРОКИ ДЛЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ СИСТЕМИ

Анотація. Класифікатор соціальних послуг (2020), створений для виконання вимог українського законодавства, потребує модернізації через труднощі впровадження та практичного застосування. Тому на часі вивчення досвіду інших країн, які успішно пройшли через реформи соціальних послуг в умовах складної соціально-економічної ситуації. Метою цієї роботи, яка є кабінетним аналізом, стало дослідження системи класифікації соціальних послуг у Південноафриканській Республіці (ПАР) та визначення ключових підходів до структурування соціальних послуг у цій країні.

Стаття розглядає політичні документи, що регулюють соціальні послуги в ПАР, та виявляє ключові принципи, такі як партнерство між державними та недержавними організаціями. Визначено, що концептуальні підходи до надання соціальних послуг, закріплені в документі «Рамкова структура соціальних послуг» (2013), базуються на розвивальному підході та сприяють співпраці різних зацікавлених сторін. Документ окреслює рівні, обсяги та контексти надання соціальних послуг, визначаючи підходи до забезпечення їхньої якості, стандартизації, моніторингу та оцінювання.

Документ ПАР має неімперативний та матричний характер. У ньому наявні чотири основні категорії структурування соціальних послуг: (1) послуги (технологічний аспект) – визначення типів соціальних послуг та методів їх надання; (2) рівні – ступінь інтенсивності втручання (профілактика, раннє втручання, обов'язкове втручання, реінтеграція, подальший догляд); (3) життєвий цикл – відповідність послуг до етапів життя отримувачів (дитинство, молодість, дорослість, старший вік); (4) сфера впливу – ключові аспекти соціального функціонування, на які спрямоване втручання (в контексті соціальної інтеграції, боротьби з бідністю, захисту вразливих груп і підтримки громадян, які переживають труднощі).

Вивчення досвіду ПАР дозволяє запропонувати рекомендації для адаптації окремих принципів і підходів з метою модернізації української системи соціальних послуг.

Ключові слова: класифікація соціальних послуг, Південноафриканська Республіка, соціальна підтримка, реформа соціальних послуг, матричний підхід, соціальна робота.

ВСТУП

У країнах з розвинутою системою соціальних послуг застосовують класифікацію, що впорядковує їх за певними категоріями та характеристиками. Вона виконує низку важливих функцій, зокрема структуризацію та стандартизацію, що забезпечує єдину мову для опису й надання допомоги, спрощує управління ресурсами, підвищує ефективність планування та ухвалення рішень у сфері соціальної політики. Класифікація також сприяє збору та аналізу статистичних даних, допомагаючи оцінювати стан соціальної сфери, визначати потреби населення, контролювати якість послуг та забезпечувати рівний доступ до них. Крім того, вона є важливим інструментом для моніторингу, оцінки ефективності соціальних послуг і розроблення освітніх програм для соціальних працівників. В умовах децентралізації класифікація також відіграє значну роль у розподілі бюджетних коштів відповідно до реальних потреб громад (Семігіна та ін., 2024).

На виконання Закону України «Про соціальні послуги», який набув чинності 1 січня 2020 року, в Україні офіційно ухвалено Класифікатор соціальних послуг (Міністерство соціальної політики України, 2020). Цей документ систематизує перелік соціальних послуг, містить їх короткий опис, визначає строки надання та категорії отримувачів. Класифікатор є обов'язковим для застосування всіма суб'єктами системи соціальних послуг при їх плануванні, обліку, фінансуванні, залученні недержавних надавачів та проведенні інформаційно-роз'яснювальної роботи.

Проведені в Україні дослідження (Лабораторія законодавчих ініціатив, 2024; Палатна & Семігіна, 2024; Петрочко, 2024; Фурсова, 2024) вказують на труднощі, які виникають на рівні громад у процесі застосування Класифікатора. Зокрема, існує нагальна потреба в узгодженні соціальних послуг, представлених у Класифікаторі 2020 року, із державними стандартами, пріоритетами соціальної політики держави, а також із міжнародною практикою. Враховуючи ці виклики, важливо звернути увагу на досвід інших країн, які вже пройшли через подібні процеси реформування соціальних послуг.

Одним із цікавих прикладів є Південноафриканська Республіка (ПАР), де структура соціальних послуг формується під впливом як західних моделей, так і місцевих традицій. За оцінками Світового банку (2021), система соціального захисту в Південній Африці ефективно розв'язує питання бідності та нерівності. Досвід ПАР може бути цінним для України, яка нині реформує власну систему соціальних послуг. Вивчення класифікації соціальних послуг у ПАР дозволяє виявити ефективні механізми організації, визначити можливості для удосконалення українського підходу та запозичити кращі практики.

Метою цієї статті є аналіз системи класифікації соціальних послуг у Південноафриканській Республіці (ПАР) та визначення ключових підходів до структурування соціальних послуг у цій країні.

МЕТОДОЛОГІЯ

Це дослідження є кабінетним аналізом системи класифікації та структурування соціальних послуг у Південноафриканській Республіці. Воно базується на вивченні нормативно-правових актів, стратегічних документів,

наукових публікацій та звітів міжнародних організацій, що стосуються соціальної політики ПАР та практики надання соціальних послуг у ПАР.

Вибір країни, яка має 60 мільйонне населення та високий рівень урбанізації (70% мешканців живе у містах), а також співставний з Україною рівень ВВП на душу населення (The World Factbook, 2024), спирався на низку критеріїв.

1. **Подібність соціальних проблем.** Південна Африка, як і Україна, має складні соціально-економічні умови, включаючи високий рівень нерівності, бідності, а також необхідність підтримки вразливих груп населення. Це робить її систему соціальних послуг потенційно корисною для вивчення в контексті вашого дослідження.

2. **Досвід соціальних трансформацій.** Південна Африка пройшла через глибокі соціальні зміни після апартеїду, що включає реформи в системі соціальних послуг, їх деконцентрацію та перерозподіл на користь вразливих груп населення. Це може дати цінні уроки для України, яка також переживає період реформ у соціальній сфері.

3. **Інноваційні підходи до класифікації соціальних послуг.** Південна Африка застосовує інноваційні підходи до структурування та надання соціальних послуг, що включає інтеграцію громад, а також розвитку мереж підтримки для різних груп населення.

4. **Міжнародні стандарти і співпраця.** Південна Африка активно бере участь у міжнародних проектах та ініціативах, зокрема в рамках ООН, що може допомогти в порівнянні і інтеграції міжнародних стандартів у національну систему.

5. **Наявність англomовних джерел.** Південна Африка є однією з країн Африки, де англійська мова широко використовується в офіційних і наукових колах. Багато публікацій та офіційних документів з соціальних послуг в Південній Африці доступні англійською мовою, що значно полегшує доступ до актуальних даних.

Для аналізу використано методи якісного контент-аналізу та компаративного підходу. Дескриптивний контент-аналіз дозволив виявити основні принципи, за якими структуровано соціальні послуги в ПАР, та оцінити відповідність цих принципів міжнародним стандартам. Компаративний аналіз дав змогу порівняти підходи до класифікації соціальних послуг у ПАР та Україні, виявити подібності й відмінності, а також оцінити можливість адаптації певних елементів південноафриканського досвіду до українських реалій.

Аналітично-пошукова робота виконана за підтримки Програми розвитку ООН (ПРООН) у межах флагманського партнерства Програми розвитку ООН (ПРООН) та Європейського Союзу (ЄС) «EU4Recovery – Розширення можливостей громад в Україні». Думки, рекомендації та висновки, викладені в цій статті, належать авторкам.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ

1. Загальна політика щодо надання соціальних послуг у Південній Африці

Основні принципи та політика системи соціального захисту населення Південної Африки знайшли своє відображення в урядовому документі 1997 року

«Біла книга з соціального забезпечення» (Government of South Africa, 1997). Цей документ став важливою основою для постапартеїдних перетворень у сфері соціального захисту та поклав початок реформ, орієнтованих на створення більш інклюзивної та доступної системи соціальних послуг (Gray & Mazibuko, 2002).

Однією з основних цілей документа є визначення національних пріоритетів і стратегій розвитку соціального захисту, зокрема в контексті соціальних змін після апартеїду. Перш за все, акцент зроблений на наданні соціальних послуг, зокрема для найбільш вразливих та маргіналізованих груп населення. Це охоплює широкий спектр послуг, включаючи реабілітаційні, профілактичні, розвиткові та корекційні програми, а також програми соціальної допомоги та догляду. Зокрема, націленість на бідних і вразливих громадян є важливим аспектом політики, яка прагне до соціальної справедливості та усунення нерівності.

Іншим важливим аспектом є розвиток партнерства між урядом, громадами та різноманітними організаціями. Така співпраця дозволяє не лише покращити ефективність надання соціальних послуг, але й забезпечує інтеграцію різних підходів у процес розробки та реалізації політик. Міжсекторальна взаємодія, що передбачає залучення різних стейкхолдерів (як державних, так і приватних), є ще одним важливим елементом стратегії, що дозволяє досягти більш комплексного підходу до вирішення соціальних проблем.

Документ також акцентує на необхідності ратифікації міжнародних конвенцій, зокрема тих, що стосуються прав людини та соціального добробуту, що дозволяє забезпечити відповідність національної політики міжнародним стандартам та практикам. Це підтверджує прагнення Південної Африки інтегруватися в глобальний контекст та дотримуватися принципів соціальної справедливості на міжнародному рівні.

Важливим елементом є також реалізація принципів Конституції Південної Африки та Програми реконструкції та розвитку (ПРР), що надає рамки для комплексного розвитку соціального захисту, орієнтуючись на демократичні цінності, права людини та інклюзивність у наданні соціальних послуг.

Систему соціального захисту в Південній Африці визначають кілька ключових принципів, які стали основою для побудови політики в цій сфері. Зокрема, забезпечення основних соціальних прав громадян є базовим принципом, що передбачає право кожного на доступ до основних соціальних послуг, таких як охорона здоров'я, освіта, соціальне забезпечення та ін. Рівність і відсутність дискримінації є також центральними концептами, оскільки прагнення до ліквідації соціальних нерівностей і створення рівних можливостей для всіх громадян є одними з основних завдань соціальної політики.

Демократія та політика, орієнтована на людей, забезпечують участь громадян у процесі прийняття рішень, що стосуються їхнього благополуччя. Принципи поліпшення якості життя, захисту прав людини та інвестицій у людський капітал підкреслюють важливість розвитку людського потенціалу як основи для сталого соціального розвитку.

Забезпечення стійкості системи соціального захисту є важливим для адаптації до змінюваних умов соціально-економічного середовища. Партнерство та міжсекторальна співпраця сприяють досягненню більш комплексних рішень і сприяють ефективнішому використанню ресурсів. Децентралізація надання

послуг є важливим кроком до забезпечення доступності та наближення соціальних послуг до громадян, що дає можливість адаптувати надання послуг до потреб конкретних регіонів та громад.

До ключових принципів також відноситься прозорість і підзвітність, що забезпечують відкритість процесу прийняття рішень, а також доступність соціальних послуг для всіх верств населення. Принцип справедливості вимагає надання послуг без упереджень і з урахуванням індивідуальних потреб.

Особливий акцент в документі робиться на принцип Ubuntu, що відображає філософію взаємозв'язку та взаємозалежності всіх людей. Цей принцип підкреслює важливість соціальної солідарності та підтримки один одного, що є основою для розвитку гармонійного та справедливого суспільства.

У документі «Біла книга з соціального забезпечення» та наступне законодавство – Закон про соціальну роботу» (1998), Закон про національний добробут (1998), Закон про людей старшого віку (2006), Закон про захист прав дітей (2008) тощо (Government of South Africa, 2024), зазначено, що система соціального захисту населення Південної Африки включає як послуги соціального забезпечення, тобто соціальні послуги, так і програми соціального забезпечення (social welfare services and programmes).

Соціальні послуги, відповідно до законодавства ПАР, — це заходи, спрямовані на задоволення соціальних потреб та створення можливостей для розвитку й реалізації потенціалу осіб, які потребують підтримки. У цьому контексті поняття «соціальні послуги», яке використовують у ПАР, можна розглядати як синонім терміну «соціальні послуги», що застосовується в українському законодавстві.

До програм соціального забезпечення входять різноманітні грошові допомоги, такі як допомога на утримання дитини, пенсія за віком, допомога по інвалідності, допомога по догляду за залежними та допомога ветеранам війни. Програми соціального забезпечення (social programmes, або developmental social welfare programmes) спрямовані на вирішення важливих соціальних проблем, базуються на аналізі потреб і мають чітко визначені цілі, завдання, цільові групи, стратегії втручання, бюджети та механізми оцінки. Вони можуть мати широкий соціальний вплив, бути міжгалузевими та міждисциплінарними. Термін «програма соціального забезпечення» охоплює всі види послуг, пільг та стратегій розвитку громади.

Таким чином, «Біла книга з соціального забезпечення» та місцеві нормативно-правові акти, що ґрунтуються на ній, визначають основні напрями та принципи розвитку системи соціального захисту в Південній Африці, орієнтуючи її на забезпечення рівних можливостей для всіх громадян, зокрема найбільш уразливих груп. Вони акцентують на необхідності партнерства між урядом, громадами та організаціями, міжсекторальної взаємодії та інклюзивності, а також на дотриманні міжнародних стандартів прав людини.

2. Типологія соціальних послуг за рівнями та призначенням

В офіційних джерелах Міністерства соціального розвитку ПАР відсутній уніфікований та гармонізований перелік соціальних послуг, схожий на Класифікатор соціальних послуг в Україні. Водночас концептуальні підходи до їх

надання викладені у документі «Рамкова структура соціальних послуг» (*Framework for Social Welfare Services*), розробленому у 2013 році (Department of Social Development, 2013).

Цей документ ґрунтується на розвивальному підході до соціальних послуг та передбачає сприяння співпраці між різними зацікавленими сторонами. Він містить характеристику рівнів, обсягів та контексту надання соціальних послуг, а також визначає підходи до забезпечення їхньої якості, стандартизації, моніторингу та оцінювання. На відміну від українського Класифікатора соціальних послуг, південноафриканський документ не має імперативного характеру, а виконує функцію методологічних рекомендацій.

Рамкова структура визначає цільові групи, які перебувають у складних життєвих обставинах, а також стратегічні напрями розвивальних соціальних втручань протягом життєвого циклу особи. Документ акцентує увагу на факторах, що сприяють інтеграції соціальних послуг та забезпеченню їх міжсекторальної координації.

Згідно з даними Рамкової структури, соціальні послуги в ПАР класифікуються за рівнями втручання:

Згідно з Рамковою структурою, соціальні послуги в Південній Африці поділяються на чотири рівні втручання, що формують цілісний континуум підтримки.

На першому рівні – **профілактика (Prevention)** – акцент робиться на зміцненні ресурсів клієнта, розвитку його стійкості до соціальних ризиків та формуванні навичок самостійного подолання життєвих труднощів. Профілактичні заходи передбачають освітні, консультативні та соціально-психологічні програми, спрямовані на попередження кризових ситуацій.

Другий рівень – **раннє втручання (Early intervention)** – орієнтований на осіб із груп ризику, які ще не потребують інтенсивної підтримки, але мають підвищену вразливість. До цього рівня належать розвиткові та терапевтичні програми, які допомагають уникнути поглиблення проблеми та зменшити потребу в більш складних і дороговартісних формах втручання.

Якщо самостійне функціонування особи стає неможливим, застосовується **обов'язкове втручання (Statutory intervention/residential/alternative care)**. До цього рівня належать заходи, що передбачають примусове втручання, проживання у спеціалізованих закладах або альтернативні форми виховання, такі як прийомні сім'ї чи патронат.

Останній рівень – **реінтеграція та подальший догляд (Reunification and aftercare)** – забезпечує поступове повернення клієнта до родини чи громади. Програми реінтеграції передбачають підтримку у відновленні автономного життя, адаптацію після перебування у закладах інтернатного типу та закріплення позитивних змін, досягнутих у процесі втручання.

Важливим принципом цієї системи є можливість входження клієнта в систему соціальних послуг на будь-якому з рівнів, хоча в реальності вони часто перетинаються або накладаються. Базовою технологією надання соціальних послуг виступає **кейсменеджмент**, що передбачає комплексну оцінку становища клієнта та розробку індивідуального плану підтримки.

Соціальні послуги в Південній Африці виконують широкий спектр

функцій, спрямованих на вирішення ключових соціальних проблем і підтримку вразливих груп населення. Одним із пріоритетних напрямів є подолання бідності через соціальну допомогу, програми економічної підтримки та створення можливостей для самозайнятості. Важливу роль відіграє сприяння соціальній інтеграції та згуртованості, що реалізується через ініціативи з подолання соціальної ізоляції, залучення громад до процесів прийняття рішень і розвиток партнерства між різними секторами суспільства.

Особлива увага приділяється підтримці сім'ї як базового соціального інституту, що передбачає як заходи з профілактики сімейних криз, так і соціальне супроводження сімей у складних життєвих обставинах. Водночас значний акцент робиться на захисті вразливих груп, включаючи дітей, осіб з інвалідністю, літніх людей та жертв насильства, шляхом надання комплексних соціальних послуг і реалізації політик соціальної справедливості.

Комплексні втручання спрямовані також на профілактику та реабілітацію осіб із залежністю від психоактивних речовин, що включає як програми раннього втручання, так і довгострокову підтримку. Значну увагу приділено питанням психічного здоров'я та соціального благополуччя, що реалізується через розвиток психологічних і консультативних послуг, кризове втручання та реабілітаційні заходи.

Додатково соціальні послуги спрямовані на запобігання злочинності через заходи профілактичного характеру, ресоціалізацію осіб, які перебували в місцях позбавлення волі, та програми реінтеграції в суспільство. Важливим аспектом є розширення прав і можливостей постраждалих осіб, що забезпечується через адвокаційні ініціативи, правову підтримку та соціально-економічну інтеграцію. Окремий напрямок становлять заходи з профілактики, догляду та підтримки людей, які живуть з ВІЛ/СНІДом, що включає освітні програми, медико-соціальний супровід і заходи із зменшення стигматизації.

Таким чином, соціальні послуги в Південній Африці є багаторівневою системою, яка поєднує превентивні, підтримуючі та реабілітаційні заходи, спрямовані на зміцнення соціального добробуту населення та розширення можливостей для вразливих груп.

3. Соціальні послуги для представників різних вікових груп

Згідно із документом *«Рамкова структура соціальних послуг»* (Department of Social Development, 2013) соціальні послуги в Південній Африці охоплюють широкий спектр соціально-демографічних груп, включаючи дітей, молодь, дорослих та людей старшого віку. Водночас система соціального захисту робить особливий акцент на підтримці сім'ї як основного бенефіціара, що отримує допомогу в комплексному підході до забезпечення соціального благополуччя.

Окрім загальних вікових категорій, законодавство передбачає окремі групи отримувачів послуг, які мають підвищену соціальну вразливість і потребують додаткового захисту та підтримки. До таких категорій належать діти, що можуть потребувати догляду через сирітство, насильство або нехтування їхніми потребами, а також молодь, яка стикається з соціальними та економічними викликами, зокрема безробіттям чи залученням до кримінальної діяльності.

Так, для забезпечення ефективного **соціального захисту дітей віком до 18**

років впроваджено комплексну систему заходів, що охоплює різні рівні втручання:

1. **Програми профілактики та підвищення обізнаності** спрямовані на запобігання жорстокому поводженню, нехтуванню потребами дітей, експлуатації, а також на формування усвідомленого ставлення до батьківства. Прикладами таких програм є ініціативи з підвищення обізнаності щодо законодавчих норм захисту прав дітей, кампанія «16 днів активізму», а також спеціалізовані програми для запобігання зловживанню психоактивними речовинами.

2. **Раннє втручання** включає розвиткові та терапевтичні програми для дітей і молоді, які мають підвищені ризики соціальної ізоляції. Зокрема, це програми з оцінки ризиків і безпеки, соціально-психологічного супроводу, посередництва та розвитку життєвих навичок, як-от програма «Wolanani».

3. **Обов'язкове втручання та догляд** застосовується у випадках, коли дитина потребує негайного захисту або перебування в безпечному середовищі. На цьому етапі передбачені такі заходи, як оцінка безпеки та ризиків, розміщення дітей в альтернативні форми виховання (прийомні сім'ї, центри догляду), а також процеси усиновлення.

4. **Реінтеграція та подальший супровід** спрямовані на поступове повернення дитини до родини або громади, адаптацію після перебування в інституційних закладах та формування навичок самостійного життя. До таких заходів належать програми збереження сім'ї, реінтеграційні виїзні програми для дітей, а також розвиток батьківського потенціалу для забезпечення сприятливого сімейного середовища.

Система соціального захисту в Південній Африці передбачає надання різних послуг для **людей літнього віку**, спрямованих на підтримку їхнього добробуту, автономності та соціальної інтеграції. Зокрема, у громадах доступні такі послуги:

- **Інформаційна підтримка**, що охоплює консультації з питань виходу на пенсію, фінансового планування, складання заповіту, активного старіння, протидії дискримінації за віковою ознакою. Окрему увагу приділено інформуванню членів родини щодо догляду за людьми із хворобою Альцгеймера та іншими віковими когнітивними розладами.

- **Програми харчування**, зокрема послуга «їжа на колесах», яка забезпечує доставку збалансованого харчування для людей, які не можуть самостійно готувати їжу.

- **Послуги догляду вдома та підтримуваного проживання**, що включають допомогу у здійсненні особистої гігієни, прибиранні житла, пранні, зміні постільної білизни, закупівлі продуктів, контролі прийому медикаментів, а також медсестринський догляд.

- **Оренда засобів реабілітації**, що передбачає доступ до спеціального обладнання, необхідного для забезпечення мобільності та догляду за людьми похилого віку.

Окрім послуг, доступних у громаді, люди старшого віку можуть отримати довготривалий **догляд у стаціонарних закладах** для осіб, які потребують постійного медичного та соціального супроводу. Це забезпечує комплексну

підтримку з урахуванням фізичних, психологічних та соціальних потреб осіб літнього віку.

Жінки, особливо ті, хто зазнає домашнього або гендерно зумовленого насильства, також є пріоритетною групою, для якої передбачені спеціалізовані соціальні послуги. Значну увагу приділено людям з інвалідністю, які можуть отримувати реабілітаційні послуги, допомогу у працевлаштуванні та адаптації до соціального середовища.

Окрему категорію становлять внутрішньо переміщені особи, які через кризові обставини змушені були покинути місця постійного проживання. Для них передбачені комплексні заходи, що включають житлову підтримку, соціальну адаптацію та сприяння інтеграції у нові громади.

Узагальнення інформації, поданої на вебсайті Міністерства соціального розвитку ПАР (Department of Social Development, 2024), дає підстави виокремити та схарактеризувати кілька груп соціальних послуг з урахуванням потреб різних вразливих груп (Табл. 1).

Таблиця 1. Різновиди соціальних послуг у Південній Африці

Назва групи соціальних послуг	Характеристика групи соціальних послуг	Види соціальних послуг
<i>Послуги із профілактики та просування</i>	✓ Спрямовані на підвищення здатності людей контролювати фактори, які впливають на їхній добробут. ✓ Є випереджальними діями для зменшення ймовірності вразливості (зменшують фактори ризику та сприяють захисним факторам забезпечення добробуту окремих осіб, сімей і громад). ✓ Передбачають не стільки фокусування на індивідуальній поведінці клієнта/-ки, скільки реалізацію широкого спектра заходів, зокрема створення сприятливого середовища, посилення дій громади та розвиток особистих навичок.	•Освітні програми •Програми розвитку потенціалу й розширення можливостей •Програми формування життєвих навичок •Програми підвищення обізнаності (про жорстоке поводження з дітьми, жінками та гендерно зумовлене насильство, зловживання психоактивними речовинами тощо) •Програми раннього розвитку дитини •Програми профілактики токсикоманії •Програми підготовки до шлюбу •Програми виховання дітей •Адвокація •Інформаційно-консультаційні послуги •Диверсійні програми
<i>Послуги з соціальної підтримки й допомоги</i>	✓ Призначають людям, які з різних причин не можуть подбати про себе. ✓ Передбачають надання	•Банки із продуктами харчування •Їдальні •Житло

(обслуговування)	допомоги особам, які терміново потребують підтримки (люди, яким піклуватися про себе заважає занадто молодий / старший вік, хвороба, поранення тощо). ✓ Охоплюють як забезпечення доступу до соціальних грантів, так і надання продуктів харчування, ваучерів, грошових виплат, предметів одягу й екстреного житла.	•Програми ліквідації наслідків стихійних лих •Працевлаштування / супровід під час працевлаштування
Захист і визначені законом (судом) послуги	✓ Спрямовані на захист благополуччя окремих осіб і сімей. ✓ Передбачають надання допомоги окремим особам і сім'ям щодо проживання в безпечному та сприятливому середовищі, де їхні права захищають і поважають, а добробут забезпечений. ✓ Надаються з огляду на законодавчі норми, які визначають коли і як варто втручатися; після вжиття потрібних заходів задля захисту прав, добробуту окремих осіб, сім'ї та громади.	•Патронатні сім'ї •Усиновлення • Програма перенаправлення та альтернативного вібуття покарання •Підготовка до суду •Медіація під час розлучення •Програми альтернативного догляду •Посередництво
Послуги соціального супроводу	✓ Спрямовані на посилення, зміцнення та стабілізацію особистості, сім'ї та громади, життя шляхом надання допомоги з визначення власних потреб окремим особам і родинам та забезпечення можливостей для їхнього задоволення. ✓ Організація емоційної, оцінної, інформаційної та інструментальної підтримки.	•Збереження сім'ї •Програма з управління травмою •Сімейна терапія •Індивідуальна терапія •Сімейно-шлюбне збагачення •Програми незалежного проживання •Консультування
Терапевтичні, відновлювальні і реабілітаційні послуги	✓ Спрямовані на відновлення соціального функціонування людей, яке було порушене внаслідок: травми, інвалідності, будь-якого хронічного фізичного або психічного стану; зловживання психоактивними речовинами, злочинності, насильства або хронічних захворювань.	<i>Терапевтичні:</i> •Програми стаціонарного лікування •Програма лікування правопорушників •Консультування <i>Відновлювальні:</i> •Посередництво між потерпілим і правопорушником •Програма заміни агресії •Програми морального відродження •Програма перенаправлення та альтернативного вібуття

		покарання <i>Реабілітаційні:</i> •Професійне навчання •Супровід під час працевлаштування •Програми формування життєвих навичок
Послуги догляду та підтримки	✓ Спрямовані на підвищення незалежності та якості життя людей, які з різних причин не в змозі повністю про себе подбати. ✓ Націлені на підтримку або покращення фізичного, соціального та психологічного благополуччя індивідів. ✓ Можуть надаватися в різних закладах, зокрема у стаціонарах установах, будинках й у громаді.	•Домашній догляд і підтримка •Стаціонарний догляд •Програми супервізії
Послуги реінтеграції та догляду	✓ Спрямовані на реінтеграцію та возз'єднання осіб та їхніх родин. ✓ Після завершення та припинення втручання поза домом. ✓ Призначені для осіб, які вийшли з інтернатних закладів, закладів альтернативного догляду й пенітенціарних закладів.	•Возз'єднання •Програми безпеки у громадах •Програми професійного розвитку •Пробаційний нагляд
Послуги економічного розвитку	✓ Спрямовані на розвиток можливостей і навичок серед осіб, сімей, груп і громад з економічної незалежності, самостійності; подолання бідності, створення робочих місць і сприяння сталим джерелам існування у громадах	•Програма отримання прибутку •Програма розширення соціально-економічних можливостей •Програма подолання бідності

Таким чином, система соціальних послуг у Південній Африці має диференційований підхід до надання допомоги, забезпечуючи як загальні, так і спеціалізовані послуги для різних груп населення, зокрема для тих, хто перебуває у вразливих життєвих обставинах.

ОБГОВОРЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ

Зіставлення класифікації соціальних послуг в Україні та Південній Африці дає підстави визначити, що в Південній Африці відсутній офіційно затверджений перелік послуг. Крім того, наявні урядові документи використовують варіативний підходи, які інтегрують різні аспекти, такі як рівні, технології, програми та категорії клієнтів. Проведений аналіз засвідчує, що в Південній Африці сформувалась структурна, *матрична класифікація соціальних послуг* (рис. 1). Вона охоплює чотири ключові категорії:

1. *Послуги (технологія)* – визначає типи соціальних послуг і методи їх

надання.

2. *Рівні* – відображає ступінь інтенсивності втручання (профілактика, раннє втручання, обов'язкове втручання, реінтеграція та подальший догляд).

3. *Життєвий цикл* – демонструє відповідність послуг до певних етапів життя отримувачів (дитинство, молодість, дорослість, старший вік).

4. *Сфера впливу* – охоплює основні аспекти соціального функціонування, на які спрямоване втручання (сім'я, громада, інституційне середовище, суспільство в цілому в контексті соціальної інтеграції, боротьби з бідністю, захисту вразливих груп і підтримки громадян, які переживають труднощі).

На **Рис. 1** зображено узагальнену структуру соціальних послуг у Південній Африці, розподілених за визначеними категоріями (Семигіна та ін., 2024).

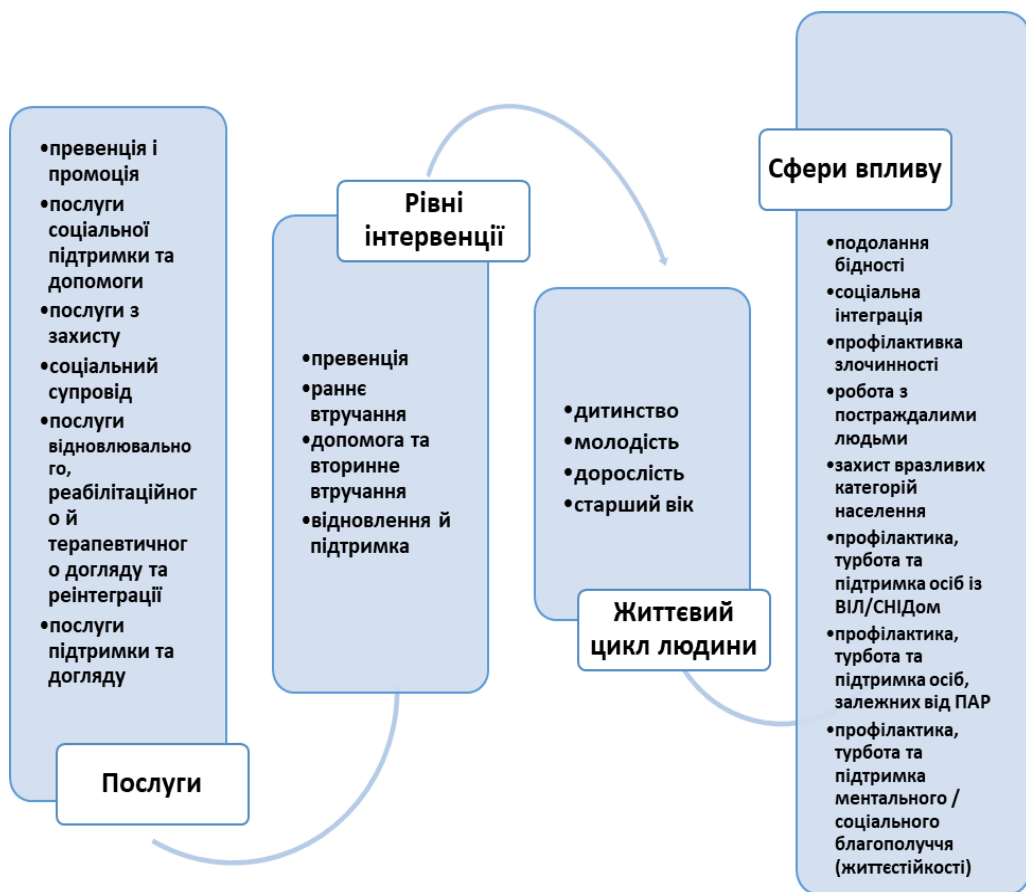

Рис. 1. Загальна структура соціальних послуг у ПАР

Класифікація соціальних послуг, якою послуговуються в ПАР, дозволяє чітко визначити межі, в яких функціонують соціальні послуги, а також узагальнити їхню діяльність через конкретні категорії, що враховують різні аспекти соціальної підтримки. Визначені у ній пріоритетні напрямки втручання і допомоги в рамках політики соціального розвитку, охоплюючи такі сфери, як захист прав дитини,

підтримка людей старшого віку, профілактика соціальних проблем та робота з постраждалими людьми, у цілому відповідають пріоритетам ПАР, схарактеризованими в публікаціях науковців із цієї країни (Patel²⁰¹²). Проведений нами аналіз також засвідчив, що у країні регулярно розробляють національні й локальні плани розвитку системи надання соціальних послуг для забезпечення їхнього стабільного розвитку й адаптації до нових викликів, хоча сама система соціальної підтримки не може вважатися «модельною». Наразі трансформації системи відбувались в умовах поширення неоліберальних ідей, що, з одного боку, сприяло посиленню ролі приватного сектору та громадських організацій у наданні послуг, з іншого — створювало певні бар'єри для доступу до якісних послуг для вразливих груп населення (Gray²⁰⁰⁶; Midgley & Tang, 2001).

Ідентифікація та організація соціальних послуг за чіткими категоріями дозволяє підвищити ефективність їх надання, забезпечити доступність та якість для всіх громадян, а також сприяти формуванню сприятливих умов для сталого соціального розвитку. У цьому контексті важливо, що кожен етап надання послуг має включати комплексний підхід, орієнтований на потреби конкретних соціальних груп, з урахуванням специфічних ризиків і потреб, що змінюються з часом.

Слід також відзначити, що система надання соціальних послуг у ПАР спрямована на те, щоб зменшити кількість ургентної соціальної роботи через профілактику й раннє виявлення соціальних проблем. Частина послуг має обов'язковий характер і призначається судом. При цьому громади відіграють дедалі більше роль у забезпеченні палітри соціальних послуг, окреслених рамковими документами (Reddy²⁰¹⁶). Це, за свідченням Дж. Мамокхере (Mamokhere, 2022), такий підхід формує динамічну модель надання послуг, дозволяє зробити систему соціальних послуг більш відкритою й орієнтованою на потреби конкретних спільнот, а не на формальну класифікацію.

На відміну від України, в ПАР стандарти для кожної окремої соціальної послуги відсутні, однак існує жорстка система забезпечення якості надання соціальних послуг. Усі організації, що здійснюють соціальне обслуговування на рівні громади, зобов'язані відповідати вимогам, встановленим законодавством. Соціальні послуги можуть надаватися неприбутковими організаціями державної, комунальної та недержавної форм власності, проте їх діяльність підлягає обов'язковій реєстрації в Міністерстві соціального добробуту.

Контроль за якістю послуг також здійснюється через нормативне регулювання професійної діяльності соціальних працівників. Відповідно до Закону про професії соціальних закладів (1978), усі соціальні працівники, студенти соціальної роботи, допоміжний персонал та особи, залучені до надання соціальних послуг, мають бути внесені до загальнонаціонального реєстру, що забезпечує моніторинг їхньої кваліфікації та відповідності професійним стандартам.

Досвід Південної Африки в класифікації соціальних послуг може стати корисним для України, зокрема у контексті вдосконалення системи надання соціальних послуг. Ось кілька важливих уроків, які можна сформулювати на основі проведеного аналізу.

1. **Матричний і варіативний підхід**, який інтегрує різні аспекти соціальних послуг, такі як рівні втручання, технології, програми та групи клієнтів. При цьому рамкова класифікація не носить імперативного характеру. Україні може бути

корисно впровадити подібну модель, щоб створити більш гнучку та адаптивну систему соціальних послуг, здатну ефективно реагувати на різноманітні потреби громадян.

2. *Комплексний підхід до надання послуг*, орієнтований на конкретні потреби соціальних груп. Це включає виявлення потреб на ранніх етапах, профілактику та підвищення якості життя. Україні варто приділити більше уваги саме профілактиці та ранньому виявленню соціальних проблем, що зменшить навантаження на систему соціальної роботи в майбутньому.

3. *Інтеграція соціальних послуг з іншими сферами*. У Південній Африці соціальні послуги орієнтовані на різні аспекти соціального функціонування: сім'я, громада, інституційне середовище, суспільство в цілому. Україні слід активно інтегрувати соціальні послуги з іншими секторами, такими як охорона здоров'я, освіта, працевлаштування та боротьба з бідністю, для досягнення комплексного підходу до розвитку соціальної підтримки.

4. *Наявність чітких вимог щодо якості послуг*. В Південній Африці існує система, яка контролює якість соціальних послуг через встановлені вимоги та реєстрацію організацій, що їх надають. Всі соціальні працівники повинні бути внесені до національного реєстру, що дозволяє забезпечити їхню кваліфікацію і відповідність професійним стандартам. Україні слід розглянути можливість впровадження подібної системи для моніторингу якості послуг, а також для підвищення відповідальності організацій, що їх надають.

Запровадження цих підходів може значно покращити систему соціальних послуг в Україні, зробивши її більш ефективною, доступною та адаптованою до потреб населення.

ВИСНОВКИ

Система соціальних послуг у Південноафриканській Республіці базується на принципах інклюзивності, розширення доступу та партнерства між державними й недержавними структурами, які виразно окреслені політичними документами на національному рівні. Надання послуг відбувається на рівні громади з застосуванням інтегрованого та сімейно орієнтованого підходів.

Південноафриканська Республіка може слугувати прикладом країни, що розвинула унікальну систему соціальних послуг, інтегруючи як державні, так і громадські ініціативи. Функції стандартів і каталогу соціальних послуг виконує неімперативний документ «Рамкова структура соціальних послуг». Матричний та варіативний підхід до класифікації соціальних послуг, що активно використовуються в ПАР, забезпечує гнучкість і адаптивність системи до змінюваних умов та різних категорій отримувачів послуг. Така структура дозволяє ефективно об'єднувати різні аспекти соціального обслуговування, такі як рівні втручання, типи послуг, категорії клієнтів та етапи життєвого циклу.

Україна може впровадити деякі принципи та підходи, що використовуються в Південноафриканській Республіці, зокрема щодо класифікації та організації соціальних послуг, підвищення їх доступності та якості, а також посилення контролю за професійною діяльністю соціальних працівників. Вивчення та адаптація досвіду ПАР дозволяє краще зрозуміти механізми організації послуг в умовах складного соціально-економічного середовища.

ЛІТЕРАТУРА

Лабораторія законодавчих ініціатив (2024). *Місія (все ще) нездійсненна: недоліки сфери соціальних послуг та як їх усунути*. <https://parlament.org.ua/analytics/misiya-vse-shhe-nezdijsnenna-nedoliky-sfery-soczialnyh-poslug-ta-yak-yih-usunuty/>

Міністерство соціальної політики України (2020). *Про затвердження Класифікатора соціальних послуг: Наказ № 643/34926*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20%23Text#Text>

Палатна, Д. & Семигіна, Т. (2024). Згуртування громади: соціальний вимір [монографія]. Tallinn: Teadmus. <https://teadmus.org/main-publications/sm-49>

Петрочко, Ж. (2024). Труднощі надання соціально-реабілітаційних послуг дітям з інвалідністю та їхнім батькам у територіальній громаді та шляхи їх подолання. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 77 (2), 267-273. https://www.apfn-journal.in.ua/archive/77_2024/part_2/41.pdf

Семигіна, Т., Слозанська, Г. & Столярник, О. (2024). Класифікація та стандартизація соціальних послуг: міжнародний та український досвід. Аналітичний матеріал. Київ: ПРООН. <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/klassifikatsiya-ta-standartyzatsiya-sotsialnykh-posluh-mizhnarodnyy-ta-ukrayinskyu-dosvid>

Фурсова, Л. (2024). *Соціальні послуги в Україні: наявне правове регулювання і його недоліки*. https://ffr.org.ua/wp-content/uploads/2022/05/Research_Social-services-in-Ukraine.pdf

Department of Social Development (2013). *Framework for Social Welfare Services*. <https://www.dsd.gov.za/index.php/documents/category/20-frameworks>

Department of Social Development (2024). *Documents*. <https://www.dsd.gov.za/index.php/documents>

Government of South Africa (1997). *White Paper for Social Welfare*. https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201409/whitepaperonsocialwelfare0.pdf

Government of South Africa (2024). *Legislation and Policies*. <https://www.gov.za/about-government/government-system/justice-system/legislation-and-policies>

Gray, M. (2006). The progress of social development in South Africa. *International Journal of Social Welfare*, 15, S53-S64. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2397.2006.00445.x>

Gray, M. & Mazibuko, F. (2002). Social work in South Africa at the dawn of the new millennium. *International Journal of Social Welfare*, 11, 191-200. <https://doi.org/10.1111/1468-2397.00216>

Mamokhere, J. (2022). Understanding the Complex Interplay of Governance, Systematic, and Structural Factors Affecting Service Delivery in South African Municipalities. *Commonwealth Youth & Development*, 20(2). <https://doi.org/10.25159/2663-6549/1223>

Midgley, J. & Tang, K.-l. (2001). Introduction: social policy, economic growth and developmental welfare. *International Journal of Social Welfare*, 10, 244-252. <https://doi.org/10.1111/1468-2397.00180>

Patel, L. (2012). Developmental Social Policy, Social Welfare Services and the Non-profit Sector in South Africa. *Social Policy & Administration*, 46, 603-618. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9515.2012.00858.x>

Reddy, P. S. (2016). The politics of service delivery in South Africa: The local government sphere in context. *TD: The Journal for Transdisciplinary Research in Southern Africa*, 12(1), 1-8. <https://doi.org/10.4102/td.v12i1.337>

The World Factbook (2024). South Africa. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/south-africa/#people-and-society>

The World Bank (2021). *Social Assistance Programs and Systems Review for South Africa*. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/238611633430611402/pdf/South-Africa-Social-Assistance-Programs-and-Systems-Review.pdf>

SOCIAL SERVICES CLASSIFICATION IN SOUTH AFRICA: LESSONS FOR MODERNIZING THE UKRAINIAN SYSTEM

Hanna SLOZANSKA, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Special and Inclusive Education, Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine; annaslozanska@gmail.com

Tetyana SEMIGINA, Dr. in Political Science, Professor, Professor of the Academy of Labor, Social Relations and Tourism, Kyiv, Ukraine; semigina.tv@gmail.com

Abstract. *The Social Services Classifier (2020), developed to comply with Ukrainian legislation, requires modernization due to challenges in implementation and practical application. Therefore, it is timely to study the experience of other countries that have successfully undergone social services reforms in the context of a complex socio-economic situation. The aim of this desk-based analysis was to investigate the social services classification system in South Africa and identify the key approaches to structuring social services in this country.*

The article examines the political documents regulating social services in South Africa and identifies key principles such as partnerships between governmental and non-governmental organizations. It is determined that the conceptual approaches to providing social services, outlined in the "Framework for Social Services" document (2013), are based on a developmental approach and promote collaboration among various stakeholders. The document outlines the levels, scope, and contexts for the provision of social services, setting approaches for ensuring their quality, standardization, monitoring, and evaluation.

The South African document has a non-imperative and matrix-based structure. It contains four main categories for structuring social services: (1) Services (technological aspect) – defining the types of social services and methods of delivery; (2) Levels – the degree of intervention intensity (prevention, early intervention, mandatory intervention, reintegration, and follow-up care); (3) Life cycle – aligning services with the stages of life of recipients (childhood, youth, adulthood, senior age); (4) Sphere of influence – key aspects of social functioning targeted by interventions (in the context of social integration, poverty alleviation, protection of vulnerable groups, and support for citizens experiencing difficulties).

The study of South Africa's experience allows for recommendations for adapting specific principles and approaches for the modernization of the Ukrainian social services system.

Keywords: social services classification, South Africa, social support, social services reform, matrix approach, social work.

References

Laboratory of Legislative Initiatives (2024). *The mission (still) impossible: flaws in the social services sector and how to address them.* <https://parlament.org.ua/analytics/misiya-vse-shhe-nezdijsnenna-nedoliky-sfery-soczialnyh-poslug-ta-yak-yih-usunuty/> [in Ukrainian]

Ministry of Social Policy of Ukraine (2020). *On the approval of the Classifier of Social Services: Order No. 643/34926*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20%23Text#Text> [in Ukrainian]

Palatna, D., & Semigina, T. (2024). *Community cohesion: social dimension* [Monograph]. Tallinn: Teadmus. <https://teadmus.org/main-publications/sm-49> [in Ukrainian]

Petrochko, Z. (2024). *Challenges in providing social rehabilitation services to children with disabilities and their parents in the territorial community and ways to overcome them*. *Current Issues of Humanities*, 77(2), 267-273. https://www.aphn-journal.in.ua/archive/77_2024/part_2/41.pdf [in Ukrainian]

Semigina, T., Slozanska, H., & Stolyaryk, O. (2024). *Classification and standardization of social services: international and Ukrainian experiences*. Analytical report. Kyiv: UNDP. <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/klasyfikatsiya-ta-standartyzatsiya-sotsialnykh-posluh-mizhnarodnyy-ta-ukrayinsky-dosvid> [in Ukrainian]

Fursova, L. (2024). *Social services in Ukraine: existing legal regulation and its shortcomings*. https://ffr.org.ua/wp-content/uploads/2022/05/Research_-Social-services-in-Ukraine.pdf [in Ukrainian]

Department of Social Development (2013). *Framework for Social Welfare Services*. <https://www.dsd.gov.za/index.php/documents/category/20-frameworks>

Department of Social Development (2024). *Documents*. <https://www.dsd.gov.za/index.php/documents>

Government of South Africa (1997). *White Paper for Social Welfare*. https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201409/whitepaperonsocialwelfare0.pdf

Government of South Africa (2024). *Legislation and Policies*. <https://www.gov.za/about-government/government-system/justice-system/legislation-and-policies>

Gray, M. (2006). The progress of social development in South Africa. *International Journal of Social Welfare*, 15, S53-S64. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2397.2006.00445.x>

Gray, M. & Mazibuko, F. (2002). Social work in South Africa at the dawn of the new millennium. *International Journal of Social Welfare*, 11, 191-200. <https://doi.org/10.1111/1468-2397.00216>

Mamokhere, J. (2022). Understanding the Complex Interplay of Governance, Systematic, and Structural Factors Affecting Service Delivery in South African Municipalities. *Commonwealth Youth & Development*, 20(2). <https://doi.org/10.25159/2663-6549/1223>

Midgley, J. & Tang, K.-l. (2001). Introduction: social policy, economic growth and developmental welfare. *International Journal of Social Welfare*, 10, 244-252. <https://doi.org/10.1111/1468-2397.00180>

Patel, L. (2012). Developmental Social Policy, Social Welfare Services and the Non-profit Sector in South Africa. *Social Policy & Administration*, 46, 603-618. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9515.2012.00858.x>

Reddy, P. S. (2016). The politics of service delivery in South Africa: The local government sphere in context. *TD: The Journal for Transdisciplinary Research in Southern Africa*, 12(1), 1-8. <https://doi.org/10.4102/td.v12i1.337>

The World Factbook (2024). South Africa. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/south-africa/#people-and-society>

The World Bank (2021). *Social Assistance Programs and Systems Review for South Africa*. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/238611633430611402/pdf/South-Africa-Social-Assistance-Programs-and-Systems-Review.pdf>

Article history:

Received: February 10, 2025

1st Revision: March 10, 2025

Accepted: March 30, 2025